

AFTER LIFE PLAN

Projekt zintegrowany LIFE
„Wdrażanie Programu ochrony
powietrza dla województwa
małopolskiego – Małopolska
w zdrowej atmosferze”

LIFE-IP MAŁOPOLSKA / LIFE14 IPE PL 021

Opracowanie zostało przygotowane jako element działania F.1. Zarządzanie projektem w ramach projektu „Wdrażanie Programu ochrony powietrza dla województwa małopolskiego – Małopolska w zdrowej atmosferze”, LIFE-IP MALOPOLSKA, LIFE14 IPE/PL/021 współfinansowanego przez Unię Europejską oraz Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Opracowanie przedstawia wyłącznie poglądy autorów, a Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za żadne ewentualne wykorzystanie zawartych w nim informacji.

Kraków, grudzień 2025

Spis treści

1. Summary in English	4
2. Wstęp.....	5
3. Działania projektu	7
4. Rezultaty	9
5. Plan – utrzymanie rezultatów.....	11
5.1. Wdrażanie Programu Ochrony Powietrza, typ projektu - Projekty współfinansowane przez Unię Europejską w ramach Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027	12
5.1.1. Typ projektu A - Zapewnienie wyposażenia sprzętowego straży gminnych/ międzygminnych w zakresie przeprowadzanych kontroli przestrzegania przepisów ochrony środowiska	12
5.1.2. Typ projektu B - Funkcjonowanie ekodoradców w gminach.....	13
5.1.3. Typ projektu C - Wsparcie transformacji energetycznej gmin województwa małopolskiego	13
5.2. Rozwój i upowszechnianie inicjatyw LIFE IP Małopolska w innych projektach i działaniach partnerskich	15
5.3. Wpływ zadań Programu ochrony powietrza na utrzymanie efektów projektu LIFE IP Małopolska	17
5.4. Transfer dobrych praktyk na poziom krajowy – utrzymanie rezultatów.....	19

1. Summary in English

The integrated LIFE project „Implementation of the Air Quality Plan for Małopolska Region – Małopolska in a healthy atmosphere” (LIFE14 IPE/PL/021, 2015–2025) was the largest anti-smog initiative in the region. Led by the Małopolska Region in partnership with municipalities, KSA, KAPE, VITO, MZP, SHI), it accelerated the implementation of the Air Quality Plan (AQP), targeting primarily low-stack emissions from old solid-fuel boilers („smokers”).

Key actions included: building and training a network of 67 ecomenagers, replacement of over 118,000 inefficient boilers, adoption of anti-smog resolutions (including local ones), creation of boiler databases (inspiration for national CEEB), emission source inventories, massive education campaigns (820,000 participants, 1.36 million consultations, Ekointervencja app – 35,500 reports), thermovision surveys, high-resolution air quality modelling and cross-border cooperation.

Results significantly exceeded targets:

- 45% reduction in average PM10 concentration during heating season province-wide (53% in Kraków),
- 37% drop in coal use, increase in renewable heat share to 39%,
- Over 118,000 boilers replaced, 11,700 buildings thermally modernized,
- Health benefits: 8.5% reduction in pollution-related deaths, life expectancy increase (+1.2 years for men, +0.9 for women),
- Tourism growth, ecological awareness rise,
- Over €1.4 billion in additional funding secured.

The **After Life Plan** ensures sustainability of results beyond 2025. The core continuation mechanism is the project „Support for energy transformation of Małopolska municipalities” under European Funds for Małopolska 2021–2027 (types A, B, C; budget ≈ €36.8 million). It includes:

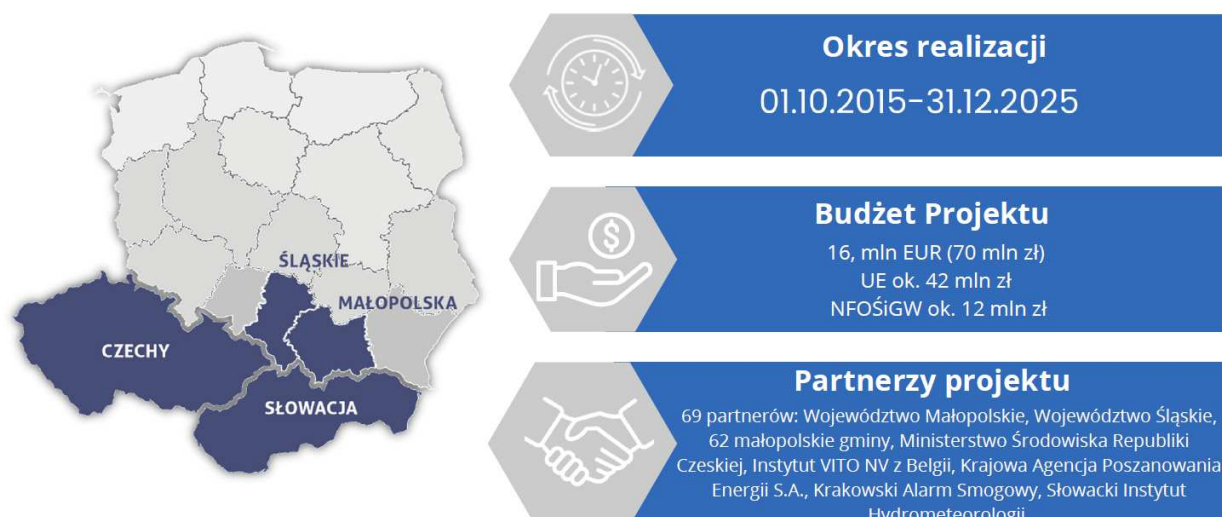
- Maintaining and expanding the eco-advisor network (including climate and business advisors),
- Strengthening enforcement of anti-smog resolutions (equipping municipal guards, Ekointervencja app integrated with CEEB),
- Further replacement of 120 thousand substandard boilers and 95 thousand class 3 and 4 boilers,
- Intensive education and awareness campaigns,
- Annual air quality monitoring and reporting,
- Alignment with new EU directives (AAQD 2024).

A crucial element is the national transfer of best practices: inspiration for CEEB, ZUM list and anti-smog resolutions adopted in 14 out of 16 Polish provinces. Małopolska remains a leader and „laboratory” of solutions, securing long-term, systemic improvement in air quality, public health and low-carbon economy at the country level.

2. Wstęp

Projekt LIFE IP MAŁOPOLSKA (LIFE14 IPE/PL/021) realizowany był w latach 2015-2025 przez Samorząd Województwa Małopolskiego we współpracy z partnerami, w tym gminami, organizacjami pozarządowymi (Stowarzyszenie Krakowski Alarm Smogowy), Województwem Śląskim oraz instytucjami takimi jak KAPE, VITO, Ministerstwo Środowiska Republiki Czeskiej, Słowacki Instytut Hydrometeorologii i Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW). Finansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu LIFE oraz środków krajowych, projekt miał na celu przyspieszenie wdrażania Programu ochrony powietrza dla województwa małopolskiego (POP), poprawę jakości powietrza oraz walkę z zanieczyszczeniami, w szczególności pyłami PM10, PM2.5 i benzo(a)pirenem.

LIFE IP Małopolska w zdrowej atmosferze

Rysunek 1. Grafika przedstawiająca okres realizacji projektu, budżet i zasięg.

Główne wyzwania, na które odpowiadał projekt, to wysokie poziomy zanieczyszczeń powietrza spowodowane głównie przez stare kotły na paliwa stałe (tzw. "kopciuchy"), niską świadomość ekologiczną mieszkańców oraz brak skoordynowanych działań na poziomie lokalnym. Projekt opierał się na czterech filarach: poprawie jakości powietrza, budowie kompetencji w zakresie polityki powietrznej, edukacji i podnoszeniu świadomości oraz monitoringu.

AFTER LIFE PLAN opisuje, jak utrzymać i rozwijać rezultaty projektu po jego zakończeniu. Działania będą kontynuowane poprzez projekt „Wsparcie transformacji energetycznej gmin województwa małopolskiego” współfinansowany ze środków programu Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027 (projekty typu A, B, C), który zapewni ciągłość w zakresie transformacji energetycznej, edukacji i monitoringu. Plan zakłada współpracę z istniejącymi strukturami, takimi jak sieć ekodoradców, oraz

dostosowanie do nowych dyrektyw UE, w tym dyrektywy AAQD z 2024 r., która zaostrza normy jakości powietrza.

Cel planu: Zapewnić trwałość efektów, takich jak redukcja emisji, poprawa zdrowia mieszkańców i rozwój gospodarki niskoemisyjnej, poprzez systematyczne działania w latach 2026-2030 i dalej.

3. Działania projektu

Projekt LIFE IP MALOPOLSKA obejmował kompleksowe działania wdrożeniowe, edukacyjne i monitorujące, realizowane w czterech fazach (ostatnia faza: 2022-2025). Kluczowe działania to:

- **Działania wdrożeniowe (C.1-C.6):** Zatrudnienie i szkolenie ekodoradców (początkowo 55, finalnie 270 w całym województwie), wymiana nieefektywnych kotłów na paliwa stałe, wdrożenie uchwał antysmogowych (w tym lokalne w 7 gminach, np. Nowy Targ, Skawina), budowa bazy danych kotłów (inspiracja dla bazy ogólnopolskiej ZUM) i inwentaryzacji źródeł ogrzewania (inspiracja dla krajowej Centralnej Ewidencji Emisyjności Budynków – CEEB). Opracowano standardy jakości paliw i kotłów, a także platformę zarządzania jakością powietrza w Krakowie z modelowaniem wysokiej rozdzielczości. Podjęto międzynarodową współpracę z regionami Śląska, Słowacji i Czech w modelowaniu zanieczyszczeń.
- **Budowa kompetencji i polityka powietrzna:** Utworzenie Centrum Kompetencji (Excellence Centre) do wspierania gmin w inspekcjach, analizie ubóstwa energetycznego i pozyskiwaniu funduszy. Szkolenia dla pracowników gmin, policji i straży miejskiej (985 osób przeszkolonych z zakresu kontroli palenisk). Opracowania i wytyczne objęły analizy jakości powietrza, źródeł emisji i ubóstwa energetycznego oraz praktyczne rekomendacje i rozwiązania techniczne wspierające działania samorządów na rzecz poprawy jakości powietrza w Małopolsce (np. wytyczne do kontroli). Aktywizacja NGO (inicjatywy podejmowane przez Krakowski Alarm Smogowy) poprzez spotkania i wymianę doświadczeń.
- **Edukacja i podnoszenie świadomości (E.1-E.4):** Kampanie medialne (regionalne i lokalne), wydarzenia edukacyjne (10 tys. wydarzeń z udziałem 820 tys. mieszkańców), porady dla mieszkańców (1,36 mln konsultacji), badania termowizyjne budynków (6 tys.). Aplikacja "Ekointerwencja" do zgłaszania naruszeń (35,5 tys. zgłoszeń). Promocja projektu na konferencjach międzynarodowych i wymiana dobrych praktyk z innymi regionami UE.
- **Monitoring i zarządzanie (D.1-D.2, F.1-F.2):** Monitoring efektów POP (np. redukcja emisji, poprawa jakości powietrza), wpływu na społeczeństwo i gospodarkę (ankiety wśród ekodoradców i przedsiębiorstw). Zarządzanie projektem obejmowało raporty miesięczne, kwartalne, roczne oraz fazowe i pozyskiwanie funduszy uzupełniających (ponad 1,48 mld EUR na poprawę jakości powietrza).

Działania były komplementarne z programami takimi jak "Czyste Powietrze", "STOP SMOG", "Mój Prąd", ulga termomodernizacyjna oraz inicjatywami takimi jak EKO

TEAM czy projekt Doradztwa Energetycznego realizowany przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Krakowie.

Cel projektu

- wdrożenie Programu ochrony powietrza dla województwa małopolskiego
- utworzenie sieci Ekodoradców w gminach, którzy wspierają wdrażanie POP oraz pozyskują środki zewnętrzne
- utworzenie Centrum Kompetencji, obejmujące szkolenia i bazę wiedzy dla wszystkich samorządów lokalnych
- utworzenie narzędzi wspomagających działania gmin oraz mieszkańców
- budowanie świadomości ekologicznej mieszkańców Małopolski

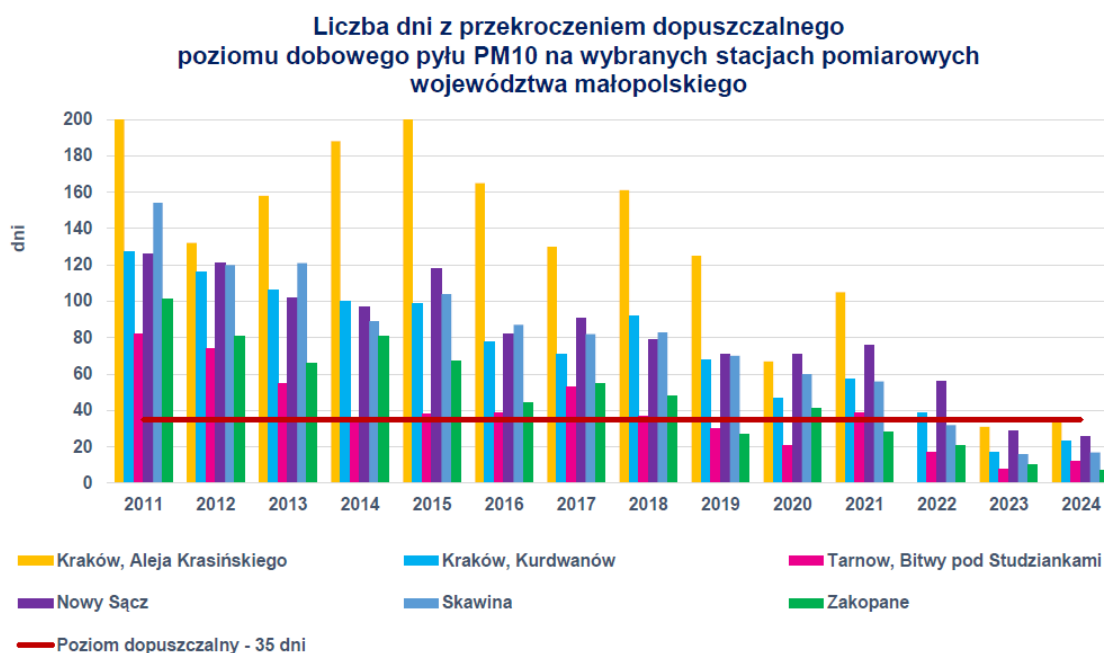

Rysunek 2. Cel projektu.

4. Rezultaty

Jak wskazuje się w opracowanej Analizie wpływu projektu zintegrowanego LIFE IP Małopolska na gospodarkę regionu i kwestie społeczne, projekt przekroczył zakładane cele, osiągając znaczące efekty środowiskowe, społeczne i gospodarcze:

- **Poprawa jakości powietrza:** Wymieniono ponad 118 tys. kotłów na paliwa stałe. Spadek zużycia węgla o 37,1%, ciepła o 14,8%. Poprawa jakości powietrza w Krakowie i całej Małopolsce jest szczególnie zauważalna w sezonie grzewczym, trwającym od października do marca. W porównaniu do zimy 2014/2015 – czyli okresu sprzed wprowadzenia uchwał antysmogowych – średnie stężenie pyłu PM10 w sezonie 2024/2025 zmniejszyło się w Małopolsce o 45%. W samym Krakowie spadek ten wyniósł aż 53%, natomiast w pozostałej części regionu – 41%.

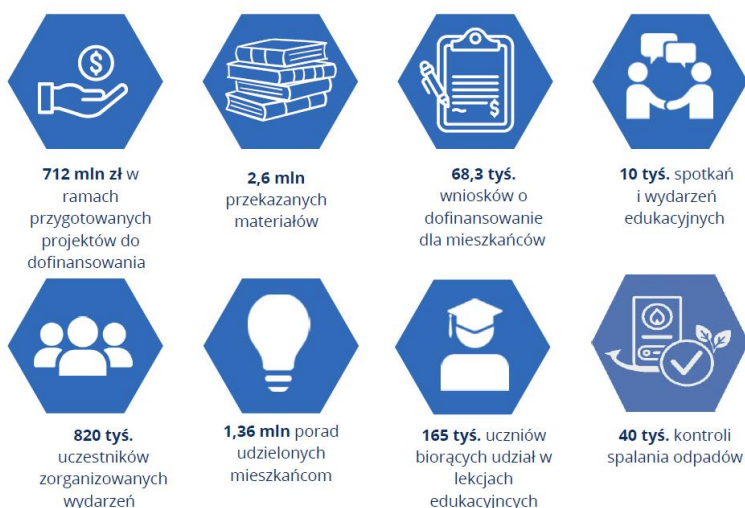
Rysunek 3. Wykres - Liczba dni w przekroczeniu dopuszczalnego poziomu dobowego pyłu PM10

- **Rozwój OZE i efektywności energetycznej:** Udział OZE w produkcji ciepła wzrósł do 39,1% (wzrost o 170%). Instalacje fotowoltaiczne, pompy ciepła i kolektory słoneczne w ponad 30 tys. domów. Termomodernizacja 11,7 tys. budynków. Małopolska liderem w Polsce w udziale niskoemisyjnych źródeł ogrzewania (36,3% budynków).
- **Wpływ na zdrowie i społeczeństwo:** Spadek świadczeń zdrowotnych z powodu chorób układu oddechowego i krążenia (o 3,2-11,9%). Redukcja zgonów z powodu zanieczyszczeń o 8,5%. Wzrost oczekiwanej długości życia

(mężczyźni +1,2 roku, kobiety +0,9 roku). 65% mieszkańców ocenia jakość powietrza jako dobrą. Zwiększona świadomość: 10 tys. wydarzeń z udziałem 820 tys. mieszkańców.

- **Wpływ gospodarczy:** Wzrost turystyki (noclegi +39,3%, turyści +48,2%). Rozwój branży grzewczej (przekwalifikowanie na pompy ciepła). Niższe koszty leczenia i absencji w pracy. Pozyskano ponad 1,4 mld EUR funduszy uzupełniających.
- **Instytucjonalne:** Sieć 67 ekodoradców rozbudowana do 270 we wszystkich gminach. Transfer praktyk: antysmogowe uchwały w 14/16 województw Polski, inspiracja dla CEEB i listy ZUM. Uznanie KE: Małopolska jako przykład dobrych praktyk w raporcie Europejskiej Agencji Środowiska 2025¹.

Efekty pracy Ekodoradców

Rysunek 4 Efekty pracy Ekodoradców.

Rezultaty monitorowano poprzez KPI (np. spadek dni z przekroczeniami PM10, emisje), ankiety i raporty.

¹ Europe's environment and climate: knowledge for resilience, prosperity and sustainability, Published 29 Sept 2025

5. Plan – utrzymanie rezultatów

Po zakończeniu projektu LIFE IP MALOPOLSKA w 2025 r. wszystkie zaplanowane poniżej działania mają na celu **kontynuację kluczowych mechanizmów wdrożonych w projekcie oraz utrzymanie i dalsze wzmacnianie osiągniętych efektów** – w szczególności poprawy jakości powietrza, redukcji emisji, wysokiej świadomości ekologicznej mieszkańców oraz skutecznego egzekwowania norm antysmogowych.

Kluczowym mechanizmem kontynuacji jest projekt „Wsparcie transformacji energetycznej gmin województwa małopolskiego” współfinansowany ze środków programu Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027 (projekty typu A, B, C), o szacowanym budżecie 36 796 536,00 EUR. Działania te bezpośrednio przedłużają sieć ekodoradców, edukację, kontrole i transformację energetyczną rozpoczęte w LIFE IP MALOPOLSKA.

Kontynuacja kluczowych działań (wszystkie ukierunkowane na utrzymanie efektów LIFE IP MALOPOLSKA):

- Utrzymanie i rozwój sieci ekodoradców (270 osób): Skupienie na wsparciu osób dotkniętych ubóstwem energetycznym, seniorów i MŚP. Rozszerzenie o doradców ds. klimatu w powiatach oraz „Ekodoradców dla biznesu”. Doradztwo w wnioskach o dotacje i procesach inwestycyjnych.
- Egzekwowanie uchwał antysmogowych: Zwiększenie skuteczności kontroli dzięki wyposażeniu straży gminnych/międzygminnych. Kary za naruszenia. Kontynuacja i rozwój aplikacji „Ekointerwencja” (w tym integracja z CEEB – funkcja „Zgłoś Kopciucha” i aplikacją mObywatel).
- Wymiana pozostałych kotłów (ok. 120 tys. pozaklasowych urządzeń i 95 tys. kotłów 3 i 4 klasy wg CEEB: Dotacje na OZE (pompy ciepła, biomasa: kotły na pellet i zgazowujące drewno, fotowoltaika) i termomodernizację. Priorytet: gospodarstwa dotknięte ubóstwem energetycznym (analizy gminne wykonane do 2022 r.).
- Edukacja i podnoszenie świadomości: Regionalne kampanie informacyjne (walka ze stereotypem „smogu w Krakowie”). Coroczne szkolenia dla gmin, NGO i mieszkańców (min. 6 szkoleń rocznie). Działania skierowane do różnych grup społecznych.
- Monitoring i raportowanie: Coroczne oceny jakości powietrza (GIOŚ), podsumowania wdrażania POP, ankiety wśród mieszkańców i przedsiębiorstw. Integracja z CEEB i aktualizacje POP co 3 lata.
- Finansowanie i partnerstwa: FEM 2021–2027 jako główne źródło (typ A: wyposażenie straży; typ B: funkcjonowanie ekodoradców i punkty obsługi; typ C: edukacja, kampanie, tablice LED, mierniki, studia podyplomowe). Komplementarność z „Czyste Powietrze”, „Mój Prąd”, ulgą

termomodernizacyjną. Współpraca z NGO (Krakowski Alarm Smogowy), KE i regionami UE.

- Ryzyka i wyzwania: Inflacja kosztów energii, opór społeczny wobec nowych norm (dyrektywy budynkowa i powietrzna). Rozwiązania: kampanie edukacyjne, uproszczenie procedur dotacyjnych.
- Harmonogram: 2026–2027: Pełna integracja z projektem realizowanym w ramach FEM, szkolenia ekodoradców i straży. 2028–2030: Dalsza eliminacja „kopciuchów”, osiągnięcie norm AAQD.

Pozytywny wpływ zaplanowanych zadań na utrzymanie efektów LIFE IP MALOPOLSKA:

Kontynuacja sieci ekodoradców i punktów obsługi zapewni bezpośrednie wsparcie mieszkańcom w wymianie źródeł ciepła i termomodernizacji – co bezpośrednio przedłuży trend spadku emisji i poprawy jakości powietrza (już osiągnięty spadek PM10 o 44–53%). Zwiększone kontrole i kary wzmocnią egzekwowalność uchwał antysmogowych, zapobiegając powrotowi do starych nawyków grzewczych. Intensywna edukacja i kampanie utrzymają wysoką świadomość społeczną (obecnie 65% mieszkańców ocenia powietrze jako dobre), a monitoring zintegrowany z CEEB pozwoli na bieżąco reagować na ewentualne pogorszenia. W efekcie osiągnięte rezultaty środowiskowe, zdrowotne i gospodarcze zostaną nie tylko zachowane, ale i wzmocnione w kierunku pełnego spełnienia nowych, zaostrożonych norm unijnych.

5.1. Wdrażanie Programu Ochrony Powietrza, typ projektu - Projekty współfinansowane przez Unię Europejską w ramach Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027

5.1.1. Typ projektu A - Zapewnienie wyposażenia sprzętowego straży gminnych/ międzygminnych w zakresie przeprowadzanych kontroli przestrzegania przepisów ochrony środowiska

Projekt obejmuje dofinansowanie na wyposażenie sprzętowe straży, zatrudnienie nowych strażników (min. 1 etat na 30–36 miesięcy), doposażenie, koszty opinii biegłych, analizy próbek, materiały informacyjne i szkolenia. Maks. 600 000 PLN na gminę (wielokrotność dla straży międzygminnych).

W ramach działania realizuje się wsparcie w zakresie:

- pokrycia kosztów zatrudnienia nowych strażników gminnych. Za koszt kwalifikowalny uznane zostanie wyłącznie zatrudnienie na umowę o pracę co najmniej 1 nowego strażnika gminnego w wymiarze 1 pełnego etatu na okres minimum 30 miesięcy (maksymalnie 36 miesięcy).
- doposażenia straży gminnych/ międzygminnych w niezbędny sprzęt do prowadzenia kontroli,

- dofinansowania kosztów opinii biegłych, ekspertów i opracowań eksperckich do prowadzonych kontroli i postępowań, koszty analizy próbek,
- dofinansowania wydruku materiałów informacyjnych (ulotki, broszury) o wymaganiach przepisów i dostępnych dofinansowaniach, skierowanych do mieszkańców,
- udziału strażników w szkoleniach/ kursach dotyczących procedury poboru próbek, prawidłowego prowadzenia kontroli i postępowania w razie wykrycia naruszeń, szkoleń z obsługi zakupionego sprzętu.

5.1.2. Typ projektu B - Funkcjonowanie ekodoradców w gminach

Dofinansowanie na zatrudnienie ekodoradcy w gminie, utworzenie/adaptacja punktu obsługi mieszkańców, lokalne akcje edukacyjne, gminnej strategii transformacji energetycznej, analizy ubóstwa energetycznego, zarządzanie zużyciem energii w budynkach, zakup sprzętu doradczego. Maks. 500 000 PLN na gminę (wielokrotność dla partnerstw gmin). Środki zapewniono dla wszystkich 183 gmin.

W ramach działania realizuje się wsparcie w zakresie:

- Zatrudnienia ekodoradcy w gminie, jako element obowiązkowy w projekcie.
- Wymagane jest zatrudnienie na umowę o pracę co najmniej 1 ekodoradcy w wymiarze 1 pełnego etatu na okres minimum 30 miesięcy (maksymalnie 36 miesięcy).
- Utworzenia, adaptacji, wyposażenia stacjonarnego punktu obsługi mieszkańców (prowadzenie stacjonarnego punktu obsługi mieszkańców na terenie Gminy jest obligatoryjnym zadaniem Gminy).
- Prowadzenia lokalnych akcji informacyjno-edukacyjnych w zakresie ochrony klimatu, powietrza, uchwał antysmogowych dedykowanych dla każdej grupy społecznej, jako element obowiązkowy w projekcie.
- Przygotowania i wdrażania gminnej strategii transformacji energetycznej w oparciu o obowiązujące dokumenty.
- Analizy, monitoringu i przeciwdziałania problemowi ubóstwa energetycznego w gminie.
- Analizy i zarządzania zużyciem energii w budynkach, w tym w budynkach użyteczności publicznej.
- Zakupu sprzętu do wsparcia prowadzonych działań doradczych, edukacyjnych i inwentaryzacji.

5.1.3. Typ projektu C - Wsparcie transformacji energetycznej gmin województwa małopolskiego

Projekt realizowany na poziomie regionalnym. Wartość projektu: 22 028 132,54 PLN (dofinansowanie UE: 18 723 912,66 PLN, 85%). Okres: 01.01.2025 – 31.12.2028.

Cel: Wsparcie zrównoważonego rozwoju poprzez edukację, promocję i wdrożenie efektywnych rozwiązań energetycznych.

Działania i efekty projektu:

- różnorodne działania edukacyjne skierowane do pracowników jednostek samorządu terytorialnego (JST) oraz organizacji pozarządowych (NGO): szkolenia, warsztaty spotkania, konferencje dotyczące m.in. transformacji energetycznej. Dla Ekodoradców oraz pracowników gmin i jednostek zaangażowanych we wdrażanie Programu ochrony powietrza zostaną zorganizowane dwusemestralne studia podyplomowe (3 edycje). Uczestnicy zdobędą szeroką wiedzę praktyczną i teoretyczną z zakresu efektywności energetycznej, odnawialnych źródeł energii, ochrony powietrza. Oprócz studiów podyplomowych zorganizowanych zostanie 12 szkoleń dla Ekodoradców i pracowników JST w zakresie m.in. badań kamerą termowizyjną, finansowania działań proekologicznych, edukacji ekologicznej, ochrony powietrza. Dodatkowo zorganizowanych zostanie 8 spotkań warsztatowych dla kominiarzy i straży gminnych. Tematyka warsztatów skupi się na pozyskiwaniu danych związanych z Centralną Ewidencją Emisyjności Budynków oraz kontroli i weryfikacji źródeł emisji. W czasie trwania projektu planuje się zorganizowanie spotkań koordynacyjnych, które będą miały na celu wymianę wiedzy i usystematyzowanie działań. Spotkania będą skierowane do pracowników JST oraz Ekodoradców. Zorganizowane zostaną również 4 wizyty studyjne, w tym 2 w kraju i 2 za granicą. Będą to wyjazdy do instytucji publicznych oraz zakładów przemysłowych, które pozwolą zdobyć praktyczną wiedzę oraz nawiązać wartościowe kontakty na rzecz rozwoju gmin i województwa;
- przeprowadzenie regionalnej kampanii informacyjnej w 3 edycjach po 2 odsłony, która będzie dotyczyć jakości powietrza, efektywności energetycznej oraz tematów (np. środowiskowych) związanych z realizacją projektu. Kampanie będą obejmować różnorodne kanały komunikacji, takie jak radio, prasa, telewizja, czy media społecznościowe. Dodatkowo, planuje się coroczne opracowanie materiałów informacyjnych, takich jak ulotki, plakaty i broszury, które posłużą lepszej edukacji mieszkańców i zapewnieniu potrzeb informacyjno-edukacyjnych wszystkich grup mieszkańców. W ramach projektu powstanie strona internetowa, która będzie pełniła rolę skutecznego kanału informacyjnego, pozwalając mieszkańcom na lepsze zrozumienie problemu ochrony powietrza. Zasięg działań/kampanii edukacyjno-informacyjnych to 3 mln osób;
- uruchomienie wielkoformatowych tablic LED informujących o jakości powietrza, a także zainstalowanie 200 szt. mierników jakości powietrza w gminach. Projekt zakłada wynajem mobilnego laboratorium do pomiaru zanieczyszczeń w małopolskich uzdrowiskach;
- opracowanie koncepcji modelowych/wdrożeniowych projektów inwestycyjnych w zakresie zwiększenia wykorzystania OZE i efektywności energetycznej. Wykonane zostaną 2 demonstracyjne instalacje fotowoltaiczne zlokalizowane w jednostkach organizacyjnych Województwa Małopolskiego.

Odbiorcy projektu

Kluczowymi odbiorcami projektu są samorządy gminne w województwie małopolskim, obejmujący 183 gminy o zróżnicowanej wielkości i charakterystyce. Pracownicy samorządów, w tym Ekodoradcy, odpowiedzialni za wdrażanie polityk energetycznych na poziomie lokalnym. Również społeczności lokalne, w tym mieszkańcy gmin województwa małopolskiego, stanowią ważną grupę odbiorców projektu. Województwo małopolskie charakteryzuje się dużą różnorodnością demograficzną i społeczną, obejmując zarówno obszary miejskie, jak i wiejskie, które borykają się z problemami jakości powietrza oraz niskiej efektywności energetycznej budynków.

5.2. Rozwój i upowszechnianie inicjatyw LIFE IP Małopolska w innych projektach i działaniach partnerskich

Projekt LIFE IP Małopolska nie tylko osiągnął zakładane cele w województwie, lecz także zainicjował rozwiązania, które są systematycznie rozwijane, rozszerzane i replikowane w innych projektach, programach oraz przez partnerów zewnętrznych. Poniżej przedstawiono wybrane przykłady kontynuacji i dalszego rozwoju kluczowych inicjatyw LIFE, które zapewniają trwałość efektów projektu na poziomie regionalnym, krajowym i ponadregionalnym.

Przeciwdziałanie ubóstwu energetycznemu – od analizy i pilotażu do planowanych kompleksowych rozwiązań.

W ramach projektu LIFE IP Małopolska opracowano metodykę analizy ubóstwa energetycznego oraz przeprowadzono szczegółowe analizy w gminach partnerskich. Wyniki posłużyły do przygotowania wytycznych dla wszystkich gmin województwa (zobowiązanie wynikające z aktualizacji Programu ochrony powietrza z 2020 r.).

Dodatkowo, w gminie Skawina zrealizowano pilotaż programu „Stop Smog” – kompleksowego wsparcia termomodernizacji i wymiany źródeł ciepła w najuboższych gospodarstwach domowych. Doświadczenia z tego pilotażu zostały wykorzystane przy przygotowaniu i wdrożeniu programu „Stop Smog” na poziomie krajowym, co pozwoliło na skalowanie skutecznych mechanizmów pomocy osobom dotkniętym ubóstwem energetycznym w całej Polsce.

Kontynuacja i rozszerzenie tych działań jest planowane w nowym, dedykowanym projekcie dotyczącym zwalczania ubóstwa energetycznego, przygotowywanym we współpracy z Akademią Górniczo-Hutniczą w Krakowie.

Celem nadrzędnym jest ograniczenie niskiej emisji z ogrzewania budynków osób dotkniętych ubóstwem energetycznym poprzez realne, systemowe wsparcie samorządów i mieszkańców.

W kilku gminach małopolskich zostanie wypracowana i przetestowana uniwersalna metodyka pomocy osobom w ubóstwie energetycznym.

Województwo Małopolskie złożyło dwa wnioski o dofinansowanie tego projektu w ramach programu LIFE (jeden został odrzucony, drugi oczekuje na rozstrzygnięcie). Realizacja projektu pozwoli na dalsze wzmocnienie efektów LIFE w zakresie redukcji emisji z najtrudniejszych, ubogich energetycznie gospodarstw domowych.

Kontynuacja działań edukacyjnych i aktywizujących przez Krakowski Alarm Smogowy (KAS)

Krakowski Alarm Smogowy, kluczowy partner projektu LIFE IP Małopolska, kontynuuje i rozwija wypracowane w ramach projektu modele działań edukacyjnych i społecznych.

Jednym z flagowych osiągnięć LIFE była kampania edukacyjna „Zobacz czym oddychasz” z mobilnymi modelami ludzkich płuc (kilku-metrowe instalacje wizualizujące zanieczyszczenie powietrza w sezonie grzewczym). Model ten okazał się niezwykle skutecznym narzędziem budowania świadomości i został upowszechniony przez Polski Alarm Smogowy (PAS) – obecnie kampania realizowana jest cyklicznie w kolejnych edycjach (już siódma odsłona w 2025 r.), docierając do dziesiątek miast i wsi w całej Polsce.

KAS regularnie organizuje spotkania sieciujące dla lokalnych alarmów smogowych w całym kraju, wymienia dobre praktyki i wspiera nowe inicjatywy antysmogowe. Działania te finansowane są z projektów grantowych, m.in. ze środków Clean Air Fund oraz innych źródeł prywatnych i publicznych. Dzięki temu edukacyjny i mobilizujący impet wygenerowany w LIFE IP Małopolska jest stale podtrzymywany i rozszerzany na skalę ogólnopolską, wzmacniając długoterminową zmianę postaw społecznych wobec ochrony powietrza.

Transfer modelu ekodoradców do innych projektów LIFE w Polsce i za granicą

Jednym z najbardziej rozpoznawalnych i najczęściej replikowanych osiągnięć LIFE IP Małopolska jest model zatrudniania i funkcjonowania ekodoradców (pierwotnie 62 osoby w gminach partnerskich, ostatecznie 270 we wszystkich gminach województwa). Model ten – oparty na bezpośrednim, lokalnym doradztwie mieszkańcom, wsparciu w wypełnianiu wniosków o dotacje, edukacji ekologicznej i koordynacji działań antysmogowych – okazał się wyjątkowo skuteczny i został zaadaptowany w licznych kolejnych projektach zintegrowanych LIFE.

W Polsce model został wdrożony lub rozwinięty m.in. w następujących regionach i projektach:

- Województwo śląskie – LIFE IP „Śląskie. Przywracamy błękit” (LIFE19 IPE/PL/000018) – sieć ekodoradców działająca na wzór małopolski.
- Województwo opolskie – projekt LIFE19 GIE/PL/000398 – ekodoradcy wdrożeni na bezpośrednim wzorcu małopolskim.

- Województwo podkarpackie, wielkopolskie, pomorskie, mazowieckie i inne – sieci ekodoradców lub doradców ds. gospodarki o obiegu zamkniętego (GOZ) utworzone w ramach programów krajowych i regionalnych, bezpośrednio inspirowane doświadczeniami Małopolski.
- Drugi małopolski projekt zintegrowany LIFE IP EKOMAŁOPOLSKA – model znacząco rozwinięty o doradców ds. klimatu i energii, doradców ds. biznesu („Ekodoradcy dla biznesu”).

Model małopolskich ekodoradców został zaadaptowany również w projektach LIFE w krajach sąsiednich:

- Slovakia – LIFE IP SK AQ Improvement (LIFE18 IPE/SK/000010)
- Hungary – LIFE IP "HungAIRy" (LIFE17 IPE/HU/000017)
- Bulgaria – LIFE-IP Clean Air (LIFE17 IPE/BG/000012)

Dzięki temu model bezpośredniego, terenowego doradztwa – wypracowany i udoskonalony w LIFE IP Małopolska – stał się jednym z najbardziej rozpoznawalnych i najczęściej kopiowanych rozwiązań w programie LIFE w Europie Środkowo-Wschodniej. Jego replikacja w kolejnych projektach zapewnia trwałość i dalsze wzmacnianie efektów LIFE IP Małopolska w skali krajowej i międzynarodowej.

5.3. Wpływ zadań Programu ochrony powietrza na utrzymanie efektów projektu LIFE IP Małopolska

Zaktualizowany w 2023 r. Program ochrony powietrza dla województwa małopolskiego (POP) przekształcił wiele kluczowych działań i mechanizmów wypracowanych w ramach projektu LIFE IP Małopolska w trwałe obowiązki prawne gmin i województwa. Dzięki temu efekty uzyskane w latach 2015–2025 (redukcja emisji pyłów i benzo(a)pirenu, wymiana ponad 118 tys. nieefektywnych źródeł ciepła, spadek średniego stężenia PM10 o 44–53% w sezonie grzewczym, wzrost udziału OZE do 39,1%, poprawa zdrowia mieszkańców i wysoka świadomość ekologiczna) nie są efektem czasowego projektu, lecz stałym elementem systemu ochrony powietrza w regionie.

Jak konkretne zadania POP przyczyniają się do utrzymania i wzmocnienia rezultatów LIFE:

1. Utrzymanie stanowiska ekodoradcy w każdej gminie

- Bezpośrednia kontynuacja sieci ekodoradców stworzonej w projekcie LIFE.
- Zapewnia stałe, lokalne doradztwo mieszkańcom w zakresie wymiany źródeł ciepła, wniosków o dotacje („Czyste Powietrze”) i termomodernizacji.
- Utrzymuje wysoki poziom świadomości ekologicznej i motywacji do dalszych zmian (efekt: 65% mieszkańców ocenia powietrze jako dobre).

- Kluczowe dla dotarcia do najtrudniejszych grup (ubóstwo energetyczne, seniorzy), co zapobiega powrotowi do starych, wysokoemisyjnych urządzeń.

2. Prowadzenie akcji informacyjnych o uchwałach antysmogowych z dotarciem do każdego punktu adresowego opalanego węglem/drewnem

- Utrzymuje presję społeczną i informacyjną na poziomie indywidualnego gospodarstwa domowego.
- Zapobiega nieświadomemu naruszaniu zakazów (np. spalanie odpadów, używanie kotłów pozaklasowych po terminie).
- Wzmacnia efekt edukacyjny LIFE (820 tys. uczestników wydarzeń, 1,36 mln konsultacji) poprzez systematyczne przypominanie o wymaganiach i dostępnych wsparciach.

3. Ciągła inwentaryzacja źródeł ciepła i aktualizacja danych w CEEB

- Umożliwia precyzyjne monitorowanie postępów w eliminacji „kopciuchów” i identyfikację pozostałych problematycznych instalacji.
- Dane z CEEB są podstawą do planowania kolejnych naborów dotacyjnych i kontroli – mechanizm wypracowany w LIFE stał się trwałym narzędziem zarządzania emisjami.
- Zapewnia, że redukcja emisji PM10, PM2.5 i benzo(a)pirenu (osiągnięta w projekcie) nie zostanie cofnięta przez brak wiedzy o rzeczywistym stanie źródeł ciepła.

4. Kontrole planowe i interwencyjne (w ciągu 24 h od zgłoszenia) + min. 5% kontroli z pobraniem próbki popiołu

- Wzmacnia egzekwowalność uchwał antysmogowych – element, który w projekcie LIFE okazał się kluczowy dla realnej redukcji emisji.
- Zapobiega powrotowi do nielegalnego spalania odpadów i węgla niskiej jakości.
- W połączeniu z aplikacją „Ekointerwencja” i funkcją „Zgłoś Kopciucha” w CEEB tworzy system szybkiej reakcji obywatelskiej i administracyjnej, który utrzymuje niskie poziomy przekroczeń norm.

5. Zadania województwa – utrzymanie Centrum Kompetencji i koordynacja

- Zapewnia ciągłe wsparcie merytoryczne i szkoleniowe dla gmin (organizowanie szkoleń, materiałów edukacyjnych).
- Umożliwia bieżące monitorowanie wdrażania POP i uchwał antysmogowych (roczne podsumowania, analizy, regionalna kampania corocznie).
- Dzięki współfinansowaniu z FEM 2021–2027 utrzymywane zostaną mechanizmy działań podjętych w ramach Centrum Kompetencji”, wykorzystania danych CEEB i bazy emisji przemysłowych – co gwarantuje, że Małopolska pozostaje liderem w realizacji polityki powietrznej w Polsce.

Zadania zapisane w Programie ochrony powietrza (2023) przekształcają efekty projektu LIFE IP Małopolska z osiągnięć projektowych w trwały system prawno-instytucjonalny.

Dzięki nim sieć ekodoradców i punkty doradcze działają permanentnie, kontrola i egzekucja norm są obowiązkowe i systematyczne, mieszkańcy mają stały dostęp do informacji i wsparcia, a województwo koordynuje i monitoruje postępy na bieżąco.

W rezultacie osiągnięta poprawa jakości powietrza, redukcja zgonów związanych z zanieczyszczeniami, wzrost długości życia i rozwój gospodarki niskoemisyjnej mają charakter trwały i są chronione przed cofnięciem – nawet po zakończeniu finansowania LIFE i w obliczu zaostrzonych norm dyrektywy AAQD (2024).

5.4. Transfer dobrych praktyk na poziom krajowy – utrzymanie rezultatów

Jednym z najważniejszych długoterminowych efektów projektu LIFE IP Małopolska jest skuteczny transfer wypracowanych rozwiązań i dobrych praktyk na poziom krajowy. Kilka kluczowych mechanizmów wdrożonych pierwotnie w województwie małopolskim zostało upowszechnionych, zinstytucjonalizowanych i obecnie funkcjonuje jako obowiązkowe lub standardowe narzędzia na terenie całej Polski. Dzięki temu osiągnięte w Małopolsce rezultaty (redukcja emisji, poprawa jakości powietrza, wzrost świadomości) mają trwały charakter systemowy i są replikowane w innych regionach.

Główne przykłady transferu i ich znaczenie dla utrzymania rezultatów:

- **Centralna Ewidencja Emisyjności Budynków (CEEB)**

Baza inwentaryzacji źródeł ciepła i budynków, stworzona i rozwijana od 2017 r. w województwie małopolskim w ramach projektu LIFE IP Małopolska, stała się bezpośrednią inspiracją i modelem dla ogólnopolskiego rejestru.

Od 1 lipca 2021 r. CEEB funkcjonuje jako ustawowy obowiązek na poziomie całego kraju (ustawa o wspieraniu termomodernizacji i remontów oraz o centralnej ewidencji emisyjności budynków).

Dzięki temu mechanizm systematycznego gromadzenia danych o źródłach ogrzewania, który w Małopolsce umożliwił precyzyjne planowanie wymiany „kopciuchów” i kontroli, jest obecnie obowiązkowy w całej Polsce. Utrzymanie wysokiej jakości danych w CEEB (w tym aktualizacja deklaracji przez właścicieli budynków) pozwala na dalsze planowanie i monitorowanie działań antysmogowych na skalę krajową, co wzmacnia trwałość efektów uzyskanych w Małopolsce.

- **Uchwały antysmogowe**

Województwo Małopolskie było pierwszym regionem w Polsce, które w 2017 r. przyjęło kompleksową uchwałę antysmogową (z późniejszymi zaostreniami – 7 tzw. lokalnych uchwał antysmogowych).

Doświadczenia i wzorcowe zapisy Małopolski zostały wykorzystane przez pozostałe województwa – obecnie uchwały antysmogowe obowiązują już w 14 na 16 województw Polski.

Dzięki temu standardy jakości paliw stałych, wymagania emisyjne dla kotłów i terminy wymiany nieefektywnych urządzeń zostały ujednoczone na poziomie krajowym. Utrzymanie i egzekwowanie tych uchwał w pozostałych regionach bezpośrednio przedłuża i wzmacnia efekty redukcji emisji osiągnięte w Małopolsce.

- **Lista niskiemisyjnych kotłów i urządzeń grzewczych (ZUM)**

Od 2016 r. w ramach projektu LIFE IP Małopolska prowadzona była wojewódzka lista kotłów na paliwa stałe spełniających wymagania ekoprojektu i uchwały antysmogowej.

Ta praktyka stała się inspiracją dla stworzenia ogólnopolskiej listy „Zielonych Urządzeń i Materiałów” (ZUM), którą od 2020 r. prowadzi Instytut Ochrony Środowiska – Państwowy Instytut Badawczy (IOŚ-PIB) we współpracy z NFOŚiGW.

Lista ZUM jest obecnie obligatoryjnym narzędziem przy ubieganiu się o dotacje w programie „Czyste Powietrze” i innych programach krajowych. Dzięki temu mieszkańcy całej Polski mają dostęp do wiarygodnej informacji o urządzeniach spełniających najwyższe standardy emisyjne – mechanizm wypracowany w Małopolsce został upowszechniony i trwa na poziomie krajowym.

- **Ulga termomodernizacyjna**

W latach 2017–2018 Województwo Małopolskie, we współpracy z ówczesnym Pełnomocnikiem Premiera ds. Programu Czyste Powietrze, odegrało kluczową rolę w wypracowaniu ulgi termomodernizacyjnej. Rozwiązanie to, obowiązujące od 2019 r., umożliwia odliczenie kosztów termomodernizacji i wymiany źródeł ciepła w zeznaniu PIT. Pierwsze szkolenie dotyczące zasad korzystania z ulgi termomodernizacyjnej i prawidłowego dokumentowania wydatków zostało zorganizowane właśnie w Małopolsce dla Ekodoradców – przez Krajową Administrację Skarbową we współpracy z koordynatorem projektu LIFE.

Przekształcenie lokalnych dobrych praktyk w rozwiązania ustawowe i ogólnokrajowe (CEEB, uchwały antysmogowe, lista ZUM) sprawia, że kluczowe efekty projektu – systematyczna inwentaryzacja źródeł emisji, stopniowe zaostrenie norm emisyjnych i promowanie niskoemisyjnych technologii – nie zależą już wyłącznie od działań województwa małopolskiego.

Stały się one trwałym elementem krajowego systemu ochrony powietrza i transformacji energetycznej.

Dzięki temu osiągnięta w Małopolsce poprawa jakości powietrza (spadek średniego stężenia PM10 o 44–53% w sezonie grzewczym, redukcja emisji pyłów i benzo(a)pirenu) ma szansę na dalsze upowszechnianie się w skali kraju, a ryzyko cofnięcia efektów w samym województwie jest znacząco zredukowane.

Województwo Małopolskie będzie nadal pełniło rolę lidera i „laboratorium” dobrych praktyk – dzieląc się doświadczeniami w ramach współpracy międzyregionalnej, konferencji i inicjatyw Komisji Europejskiej (m.in. w raportach EEA i Clean Air Forum).